

Prawo cywilne dla studentów administracji

Zbigniew Szczurek

4. wydanie

Oficyna

a Wolters Kluwer business

seria akademicka

Prawo cywilne dla studentów administracji

Prawo jest na naszej stronie!

www.profinfo.pl
www.wolterskluwer.pl

- codzienna aktualizacja
- pełna oferta
- zapowiedzi wydawnicze
- rabat na zamówienia zbiorcze
do negocjacji
- uproszczony sposób zakupu e-mailem:
zamowienia.internet@wolterskluwer.pl

Prawo cywilne dla studentów administracji

Zbigniew Szczurek

4. wydanie

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2008

Stan prawny na 31 marca 2008 r.

Redaktor prowadzący:
Dagmara Wachna

Wydawca:
Magdalena Górniewicz
Marcin Skrabka

Skład, łamanie:
Sławomir Sobczyk

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2008

ISBN: 978-83-7601-051-9
4. wydanie

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00
31-156 Kraków, ul. Zaczysze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	19
Słowo wstępne	21
Słowo wstępne do trzeciego wydania	22
Słowo wstępne do czwartego wydania.....	22
CZĘŚĆ OGÓLNA PRAWA CYWILNEGO	23
Rozdział pierwszy	
Prawo cywilne w systemie prawa.....	25
1. Pojęcie prawa cywilnego.....	25
2. Zasada autonomii woli stron.....	26
3. Systematyka polskiego prawa cywilnego	27
3.1. Część ogólna	28
3.2. Prawo rzeczowe.....	28
3.3. Prawo zobowiązań.....	28
3.4. Prawo spadkowe	29
3.5. Prawo rodzinne i opiekuńcze.....	29
3.6. Inne działy prawa cywilnego.....	30
4. Źródła prawa cywilnego.....	30
Rozdział drugi	
Stosunek cywilnoprawny.....	33
1. Pojęcie stosunku cywilnoprawnego.....	33
2. Zdarzenia cywilnoprawne jako źródło stosunku cywilnoprawnego.....	33
3. Systematyka zdarzeń cywilnoprawnych	34
4. Elementy stosunku cywilnoprawnego.....	35
Rozdział trzeci	
Podmioty stosunków cywilnoprawnych	37
1. Pojęcie podmiotu stosunku cywilnoprawnego	37
2. Osoby fizyczne	38
2.1. Zdolność prawna.....	38
2.2. Początek i koniec osoby fizycznej.....	38
2.3. Indywidualizacja osób fizycznych	39
2.4. Zdolność do czynności prawnych.....	41
2.4.1. Pełna zdolność do czynności prawnych	42
2.4.2. Ograniczona zdolność do czynności prawnych.....	42
2.4.3. Brak zdolności do czynności prawnych.....	43
3. Osoby prawne.....	44
3.1. Pojęcie osoby prawnej.....	44
3.2. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych osób prawnych	45

3.3. Typy osób prawnych.....	47
3.4. Przedsiębiorcy i ich oznaczenia	48
Rozdział czwarty	
Przedmioty stosunków cywilnoprawnych	49
1. Pojęcie przedmiotu stosunku cywilnoprawnego.....	49
2. Rzecz.....	49
3. Część składowa rzeczy	50
4. Przynależność rzeczy.....	50
5. Samodzielny lokal mieszkalny i lokal o innym przeznaczeniu.....	51
6. Pożytki.....	51
7. Pieniądz.....	51
8. Papiery wartościowe.....	52
9. Dobra niematerialne o charakterze intelektualnym.....	53
10. Przedmioty zbiorcze	53
11. Surogat i surogacja	54
Rozdział piąty	
Prawa podmiotowe	55
1. Uwagi ogólne.....	55
2. Nabycie prawa podmiotowego.....	56
3. Klasyfikacja praw podmiotowych.....	57
Rozdział szósty	
Ochrona praw podmiotowych.....	59
1. Uprawnienie, roszczenie, zarzut	59
2. Wykonywanie i nadużycie praw podmiotowych.....	60
3. Ochrona praw podmiotowych przez państwo.....	62
4. Ochrona praw (dóbr) osobistych.....	63
5. Ciężar dowodu, domniemania	64
6. Pomoc własna	65
6.1. Samopomoc.....	65
6.2. Samoobrona	66
Rozdział siódmy	
Czynności prawne.....	67
1. Pojęcie czynności prawnej	67
2. Oświadczenie woli.....	68
3. Chwila złożenia oświadczenia woli	69
4. Odwołanie oświadczenia woli	70
5. Tłumaczenie oświadczeń woli	71
6. Wady oświadczenia woli.....	71
6.1. Brak świadomości lub swobody w powzięciu decyzji i wyrażeniu woli	72
6.2. Pozorność oświadczenia woli	72
6.3. Błąd	73
6.4. Bezprawna groźba.....	74
7. Przesłanki ważności czynności prawnej	74
8. Względna bezskuteczność	75
9. Składniki czynności prawnej.....	76
10. Forma czynności prawnych.....	77
11. Postacie czynności prawnych.....	79

11.1. Czynności prawne jednostronne, dwustronne (wielostronne) oraz uchwały	80
11.2. Czynności prawne między żyjącymi i na wypadek śmierci	80
11.3. Czynności prawne konsensualne i realne	80
11.4. Czynności prawne rozporządzające i zobowiązujące	81
11.5. Czynności prawne odpłatne i nieodpłatne	82
11.6. Czynności prawne przysparzające	82
11.7. Czynności prawne kauzalne (przyczynowe) i abstrakcyjne (oderwane)	82
Rozdział ósmy	
Zawarcie umowy	84
Rozdział dziewiąty	
Przedstawicielstwo	86
1. Pojęcie przedstawicielstwa	86
2. Źródła umocowania	88
3. Przesłanki skuteczności działania przedstawiciela	88
4. Przedstawicielstwo ustawowe	90
5. Pełnomocnictwo	91
6. Udzielenie i wygaśnięcie pełnomocnictwa	92
7. Rodzaje i forma pełnomocnictw	93
8. Pełnomocnictwo w administracji	94
9. Prokura	94
Rozdział dziesiąty	
Terminy w prawie cywilnym i sposoby ich obliczania	95
Rozdział jedenasty	
Upływ czasu w prawie cywilnym	96
1. Uwagi ogólne	96
2. Przedawnienie	97
2.1. Cel instytucji przedawnienia	97
2.2. Pojęcie przedawnienia roszczeń	98
2.3. Terminy przedawnienia	99
2.4. Skutki przedawnienia	99
2.5. Bieg przedawnienia	100
2.6. Zawieszenie biegu przedawnienia	101
2.7. Wstrzymanie zakończenia biegu przedawnienia	101
2.8. Przerwa biegu przedawnienia	102
2.9. Przedawnienie roszczeń stwierdzonych prawomocnym orzeczeniem	102
3. Terminy zawite	102
PRAWO RZECZOWE	105
Rozdział pierwszy	
Pojęcie prawa rzeczowego	107
1. Prawo rzeczowe w znaczeniu przedmiotowym i podmiotowym	107
2. Bezwzględny charakter praw rzeczowych	109
3. Przejrzystość katalogu i dostrzegalność praw rzeczowych	110
4. Podział praw rzeczowych	111
Rozdział drugi	
Rzecz jako przedmiot prawa rzeczowego	113
1. Rzecz	113
2. Część składowa rzeczy	114

3. Samodzielny lokal mieszkalny i lokal o innym przeznaczeniu.....	115
4. Przynależność rzeczy.....	116
Rozdział trzeci	
Pojęcie i rodzaje własności.....	118
1. Pojęcie własności	118
2. Rodzaje własności	120
2.1. Własność prywatna.....	120
2.2. Własność państwowa	120
2.3. Własność komunalna.....	121
2.4. Własność kościołów i związków wyznaniowych	121
Rozdział czwarty	
Treść i wykonywanie własności.....	122
1. Granice prawa własności	122
2. Ustawowe ograniczenie własności.....	124
3. Obowiązek powstrzymania się od działań zakłócających korzystanie z nieruchomości sąsiednich.....	125
4. Służebność drogi koniecznej.....	127
5. Zakaz dokonywania robót ziemnych, które grożą nieruchomości sąsiedniej utratą oparcia	128
6. Sposób korzystania z nieruchomości ze względu na potrzeby gruntów sąsiednich.....	129
7. Stosunki graniczne	130
Rozdział piąty	
Nabycie i utrata własności	132
1. Ogólna charakterystyka nabycia i utraty własności.....	132
2. Pierwotne i pochodne nabycie własności	133
3. Sposoby nabycia własności.....	134
4. Przeniesienie własności	135
5. Zasiedzenie.....	138
6. Inne wypadki nabycia i utraty własności.....	140
6.1. Porzucenie i zawłaszczenie rzeczy ruchomej.....	140
6.2. Znalezienie	141
6.3. Nabycie pożytków naturalnych.....	141
6.4. Połączenie, przetworzenie i pomieszanie	142
Rozdział szósty	
Współwłasność	143
1. Pojęcie i charakterystyka współwłasności.....	143
2. Współwłasność wynikająca ze wspólności majątkowej między małżonkami.....	145
3. Współwłasność wspólników spółki cywilnej.....	145
4. Współwłasność w częściach ułamkowych	146
4.1. Udziały we współwłasności	147
4.2. Rodzaje współwłasności w częściach ułamkowych.....	148
4.3. Zarząd rzeczą wspólną.....	149
4.4. Treść i wykonywanie uprawnień oraz obowiązków	149
4.5. Zniesienie współwłasności	151
Rozdział siódmy	
Ochrona własności	154
1. Ogólna charakterystyka ochrony własności.....	154
2. Roszczenie windykacyjne.....	155

3. Roszczenie negatoryjne.....	155
4. Roszczenia uzupełniające oraz roszczenia o zwrot nakładów	156
5. Roszczenie o przeniesienie własności zajętej działki	157

Rozdział ósmy

Użytkowanie wieczyste	158
1. Pojęcie użytkowania wieczystego	158
2. Przedmiot użytkowania wieczystego	159
3. Podmioty wieczystego użytkowania.....	159
4. Treść użytkowania wieczystego.....	159
5. Ustanowienie, przeniesienie, rozwiązanie i wygaśnięcie wieczystego użytkowania	161
6. Ochrona użytkowania wieczystego.....	162

Rozdział dziewiąty

Prawa rzeczowe ograniczone	163
1. Pojęcie ograniczonych praw rzeczowych	163
2. Ustanowienie, zmiana, przeniesienie i wygaśnięcie ograniczonych praw rzeczowych.....	164
3. Pierwszeństwo ograniczonych praw rzeczowych.....	165
4. Ochrona ograniczonych praw rzeczowych.....	166
5. Użytkowanie	167
6. Służebność.....	168
7. Zastaw	171
8. Hipoteka	172
9. Spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu	173

Rozdział dziesiąty

Posiadanie i dzierżenie	175
1. Pojęcie posiadania	175
2. Pojęcie dzierżenia	179
3. Zdolność do posiadania	180
4. Nabycie, przeniesienie i utrata posiadania	180
5. Znaczenie posiadania	182

Rozdział jedenasty

Ochrona posiadania i dzierżenia	184
1. Ochrona posiadania.....	184
2. Ochrona służebności.....	187
3. Ochrona dzierżenia	187

Rozdział dwunasty

Księgi wieczyste	189
-------------------------------	-----

PRAWO ZOBOWIĄZAŃ

I. CZĘŚĆ OGÓLNA	191
------------------------------	-----

Rozdział pierwszy

Prawo zobowiązań w ogólności	193
---	-----

Rozdział drugi

Źródła i systematyka prawa zobowiązań	195
--	-----

Rozdział trzeci

Zobowiązanie	196
---------------------------	-----

1. Pojęcie zobowiązania	196
2. Uprawnienia wierzyciela	198
3. Odpowiedzialność dłużnika	200
3.1. Dług a odpowiedzialność	200
3.2. Odpowiedzialność osobista	201
3.3. Odpowiedzialność rzeczowa	203

Rozdział czwarty

Zobowiązania niezupełne	205
1. Pojęcie zobowiązania niezupełnego	205
2. Rodzaje zobowiązań niezupełnych	206
2.1. Zobowiązania, w których roszczenie uległo przedawnieniu	206
2.2. Zobowiązania z gry i zakładu	207
2.3. Zobowiązania, przy których spełnienie świadczenia czyni zadość zasadom współzycia społecznego	208

Rozdział piąty

Świadczenie	210
1. Świadczenie jako przedmiot zobowiązania	210
1.1. Świadczenie	210
1.2. Postacie świadczenia	211
1.3. Oznaczenie świadczenia	212
1.4. Możliwość spełnienia świadczenia	213
2. Rodzaje świadczeń	214
2.1. Świadczenia podzielne i niepodzielne	214
2.2. Świadczenia jednorazowe, ciągle, okresowe	215
2.2.1. Świadczenie jednorazowe	215
2.2.2. Świadczenie ciągle	215
2.2.3. Świadczenie okresowe	215
2.3. Świadczenia oznaczone indywidualnie i rodzajowo	216
2.3.1. Świadczenia oznaczone indywidualnie	216
2.3.2. Świadczenia oznaczone rodzajowo	216
3. Świadczenie pieniężne	217
3.1. Przedmiot świadczenia w zobowiązaniu pieniężnym	217
3.2. Zobowiązania pieniężne w obrocie prawnym	218
3.3. Pieniądz i jego wartość	218
3.4. Zasada nominalizmu i waloryzacji	219
4. Odsetki	220

Rozdział szósty

Odszkodowanie	223
1. Pojęcie szkody	223
2. Przyczyny powodujące obowiązek odszkodowania	224
3. Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej	225
4. Przesłanki i podstawy odpowiedzialności	226

Rozdział siódmy

Ustalenie wysokości szkody i odszkodowania	228
1. Ustalenie wysokości szkody	228
2. Wysokość odszkodowania	229
2.1. Umowne ograniczenie wysokości odszkodowania	230
2.2. Ograniczenie wysokości odszkodowania wynikające z ustawy	230

3. Ograniczenie wysokości odszkodowania przez organ orzekający o obowiązku naprawienia szkody	231
3.1. Konieczność faktyczna	231
3.2. Kompensacja korzyści z uszczerbkiem	232
3.3. Przyczynienie się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody	232
3.4. Uprawienie do miarkowania wysokości odszkodowania	233
4. Sposób naprawienia szkody	234
5. Zakres i sposób naprawienia szkody na osobie i w razie śmierci poszkodowanego oraz naprawienie krzywdy	235

Rozdział ósmy

Wielość podmiotów stosunku zobowiązaniowego	237
1. Uwagi ogólne	237
2. Zobowiązania podzielne i niepodzielne	238
3. Zobowiązania solidarne	239
3.1. Istota solidarności	239
3.2. Prawo reprezentacji	241
3.3. Cel zobowiązań solidarnych	241
3.4. Źródła powstania zobowiązań solidarnych	242
4. Regresy	243
5. Solidarność nieprawidłowa	244

Rozdział dziewiąty

Powstanie zobowiązań	246
-----------------------------------	------------

Rozdział dziesiąty

Umowa jako źródło zobowiązania	248
1. Pojęcie umowy	248
2. Zasada swobody umów i jej ograniczenia	249
3. Forma umów	251
4. Rodzaje umów	252
5. Umowy losowe	252
6. Umowy nazwane	253
7. Umowy nienazwane	253
8. Umowy mieszane	253
9. Umowy odnoszące się do osób trzecich	254
9.1. Umowa o świadczenie przez osobę trzecią	254
9.2. Umowa o zwolnienie dłużnika przez osobę trzecią od obowiązku świadczenia	255
9.3. Umowa o świadczenie na rzecz osoby trzeciej	255
10. Umowa przedwstępna	256
11. Dodatkowe zastrzeżenia umowne	258
11.1. Uwagi ogólne	258
11.2. Zadatek	259
11.3. Umowne prawo odstąpienia	260
11.4. Odstępne	261
11.5. Kara umowna	262

Rozdział jedenasty

Czyny niedozwolone	263
1. Uwagi ogólne	263
2. Odpowiedzialność za własne czyny	265

2.1. Obrona konieczna	267
2.2. Stan wyższej konieczności.....	267
2.3. Dozwolona samopomoc.....	268
2.4. Zgoda poszkodowanego.....	268
2.5. Niepoczytalność	268
2.6. Osoby niepełnoletnie	269
2.7. Osoby, które z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego nie mogą kierować swym postępowaniem.....	269
3. Odpowiedzialność za cudze czyny.....	269
3.1. Odpowiedzialność osób zobowiązanych do nadzoru.....	270
3.2. Odpowiedzialność za czyny osób, którymi się posłużono	271
3.3. Odpowiedzialność za podwładnego	271
4. Odpowiedzialność organów wykonujących władzę publiczną	272
5. Odpowiedzialność za zwierzęta i rzeczy	274
5.1. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez zwierzęta.....	275
5.2. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone wyrzuceniem, wylaniem lub spadnięciem czegoś z pomieszczenia	275
5.3. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną zawaleniem się budowli	276
6. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone w związku z ruchem przedsiębiorstw i użyciem sił przyrody	277
7. Odpowiedzialność posiadaczy mechanicznych środków komunikacji	278
8. Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny	280
9. Zagadnienia szczególne związane z czynami niedozwolonymi.....	281
9.1. Bezpośrednie zagrożenie nastąpienia szkody.....	281
9.2. Zbieg odpowiedzialności <i>ex delicto</i> i <i>ex contractu</i>	282
9.3. Przedawnienie roszczeń z czynów niedozwolonych	282
Rozdział dwunasty	
Bezpodstawne wzbogacenie	284
Rozdział trzynasty	
Nienależne świadczenie	286
1. Pojęcie nienależnego świadczenia i jego unormowanie.....	286
2. Niegodziwe świadczenie	287
Rozdział czternasty	
Wykonanie zobowiązań	288
1. Uwagi ogólne	288
2. Przedmiot wykonania	289
3. Osoby uczestniczące w wykonaniu zobowiązania.....	289
4. Miejsce wykonania zobowiązania	290
5. Termin wykonania zobowiązania.....	291
6. Zarachowanie zapłaty	292
7. Prawo zatrzymania	293
8. Dowód wykonania zobowiązań.....	294
Rozdział piętnasty	
Skutki niewykonania zobowiązań umownych.....	295
1. Uwagi ogólne	295
2. Przesłanki odpowiedzialności dłużnika	297
3. Wina dłużnika.....	298

4. Odpowiedzialność dłużnika za osoby trzecie	299
5. Ciężar dowodu	300
6. Niemożliwość świadczenia.....	301
6.1. Niemożliwość świadczenia, za którą dłużnik nie odpowiada.....	302
6.2. Niemożliwość świadczenia, za którą dłużnik odpowiada	302
7. Opóźnienie i zwłoka dłużnika	303
8. Kara umowna.....	305
9. Zwłoka wierzyciela	307

Rozdział szesnasty

Wygaśnięcie zobowiązań.....	309
1. Pojęcie i przyczyny wygaśnięcia zobowiązań	309
2. Świadczenie w miejsce wykonania	310
3. Odnowienie.....	310
4. Potrącenie.....	311
5. Dobrowolne zwolnienie z długu	312
6. Złożenie do depozytu sądowego.....	313
7. Niemożliwość świadczenia.....	315
8. Rozwiązanie stosunku prawnego.....	316
9. Klauzula <i>rebus sic stantibus</i>	316
10. Inne wypadki wygaśnięcia zobowiązania	316

Rozdział siedemnasty

Zmiana wierzyciela lub dłużnika	317
1. Uwagi ogólne o przejściu praw i obowiązków wynikających ze zobowiązań.....	317
2. Przelew wierzytelności.....	318
3. Wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela	320
3.1. Wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela z mocy umowy zawartej z wierzycielem	320
3.2. Wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela z mocy umowy zawartej z dłużnikiem	321
3.3. Wstąpienie osoby trzeciej w prawa zaspokojonego wierzyciela	322
4. Przejęcie długu	322
5. Przystąpienie do długu	324

Rozdział osiemnasty

Ochrona wierzycieli w razie niewypłacalności dłużnika.....	326
1. Pojęcie i cel ochrony.....	326
2. Przesłanki zaskarżenia czynności dłużnika	327
3. Wykonanie prawa zaskarżenia czynności dłużnika	328

PRAWO ZOBOWIĄZAŃ

II. CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA.....	331
-----------------------------------	------------

Rozdział dziewiętnasty

Systematyka części szczegółowej	333
--	------------

Rozdział dwudziesty

Umowy służące przenoszeniu praw	334
1. Umowa sprzedaży	334
1.1. Zagadnienia ogólne	334
1.2. Cena w umowie sprzedaży	335

1.3. Forma sprzedaży	336
1.4. Obowiązki stron	336
1.5. Rękojmia za wady	337
1.6. Gwarancja jakości.....	339
1.7. Szczególne rodzaje sprzedaży	340
1.7.1. Sprzedaż na raty.....	340
1.7.2. Sprzedaż z zastrzeżeniem prawa własności.....	341
1.7.3. Sprzedaż na próbę	341
1.7.4. Sprzedaż z zastrzeżeniem prawa odkupu	342
1.7.5. Prawo pierwokupu	342
2. Umowa zamiany	343
3. Umowa dostawy.....	344
4. Umowa kontraktacji.....	344
5. Umowa darowizny	344
Rozdział dwudziesty pierwszy	
Umowy regulujące używanie rzeczy i praw	347
1. Umowa najmu	347
2. Umowa dzierżawy	349
3. Umowa leasingu.....	350
4. Umowa użyczenia.....	351
Rozdział dwudziesty drugi	
Umowy odnoszące się do świadczenia usług	353
1. Umowa o dzieło.....	353
2. Umowa o roboty budowlane.....	354
3. Umowa zlecenia	355
4. Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia.....	356
5. Umowa agencyjna.....	357
6. Umowa komisju.....	358
7. Umowa przechowania	358
8. Umowa składu.....	359
9. Umowa przewozu.....	359
10. Umowa spedycji.....	362
11. Odpowiedzialność, prawo zastawu i przedawnienie roszczeń utrzymujących hotele i inne podobne zakłady	363
Rozdział dwudziesty trzeci	
Umowy regulujące stosunki kredytowe i rachunku bankowego	365
1. Umowa pożyczki.....	365
2. Umowa kredytu bankowego.....	366
3. Umowa rachunku bankowego.....	367
Rozdział dwudziesty czwarty	
Umowy spełniające funkcje alimentacyjne	368
1. Umowa renty	368
2. Umowa dożywocia	369
Rozdział dwudziesty piąty	
Umowa spółki cywilnej	371
1. Uwagi ogólne o spółkach.....	371
2. Spółka cywilna.....	371

Rozdział dwudziesty szósty	
Umowa ubezpieczenia	374
Rozdział dwudziesty siódmy	
Przekaz i papiery wartościowe	376
1. Przekaz	376
2. Papiery wartościowe	378
Rozdział dwudziesty ósmy	
Umowy i czynności prawne spełniające funkcje pomocnicze w dziedzinie zobowiązań	380
1. Umowa poręczenia	380
2. Ugoda	381
3. Przyrzeczenie publiczne	382
PRAWO SPADKOWE	385
Rozdział pierwszy	
Pojęcie i funkcje prawa spadkowego	387
Rozdział drugi	
Spadek	390
Rozdział trzeci	
Dziedziczenie	393
Rozdział czwarty	
Dziedziczenie ustawowe	397
1. Uwagi ogólne	397
2. Dziedziczenie spadkobierców grupy pierwszej	398
3. Dziedziczenie spadkobierców grupy drugiej	399
4. Dziedziczenie spadkobiercy grupy trzeciej i czwartej – gminy i Skarbu Państwa	400
5. Dziedziczenie ustawowe w razie przysposobienia	400
6. Zagadnienia związane z dziedziczeniem ustawowym małżonka	401
7. Sytuacja dziadków spadkodawcy	402
Rozdział piąty	
Testament	403
1. Testament jako czynność prawna	403
2. Forma testamentu	406
2.1. Testamenty zwykłe	406
2.1.1. Testament własnoręczny	406
2.1.2. Testament notarialny	407
2.1.3. Testament allograficzny	407
2.2. Testamenty szczególne	408
2.2.1. Testament ustny	408
2.2.2. Testament sporządzony na polskim statku morskim lub powietrznym	409
2.2.3. Testament wojskowy	409
3. Świadkowie testamentów zwykłych i szczególnych	410
Rozdział szósty	
Rozrządzenie testamentowe	411
1. Ustanowienie spadkobiercy	411
1.1. Podstawienie	412

1.2. Przyrost.....	412
1.3. Uprawnienia dziadków do otrzymania środków utrzymania	412
2. Zapis	413
3. Polecenie	414
4. Wykonawca testamentu	415
Rozdział siódmy	
Zachowek.....	416
Rozdział ósmy	
Stanowisko prawne spadkobiercy.....	419
1. Przyjęcie i odrzucenie spadku.....	419
2. Stwierdzenie nabycia spadku i ochrona spadkobiercy	421
3. Odpowiedzialność za długi spadkowe.....	423
Rozdział dziewiąty	
Dział spadku	424
Rozdział dziesiąty	
Umowy dotyczące spadku.....	427
Rozdział jedenasty	
Dziedziczenie gospodarstw rolnych oraz wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych	429
PRAWO RODZINNE I OPIEKUŃCZE	433
Rozdział pierwszy	
Uwagi ogólne	435
Rozdział drugi	
Małżeństwo	438
1. Zawarcie małżeństwa	438
1.1. Przesłanki konieczne dla zawarcia małżeństwa	438
1.2. Przesłanki porządkowe przy zawarciu małżeństwa	440
1.3. Zakazy zawarcia małżeństwa.....	442
2. Unieważnienie małżeństwa	444
2.1. Uwagi wprowadzające.....	444
2.2. Podstawy unieważnienia małżeństwa.....	444
2.2.1. Wady oświadczenia woli	444
2.2.2. Brak przepisanego wieku po stronie choćby jednej z osób	445
2.2.3. Ubezważnienie całkowite.....	445
2.2.4. Choroba psychiczna albo niedorozwój umysłowy	445
2.2.5. Pozostawanie w poprzednio zawartym związku małżeńskim	445
2.2.6. Pokrewieństwo i powinowactwo	446
2.2.7. Stosunek przysposobienia	446
2.2.8. Braku pełnomocnictwa do zawarcia małżeństwa	446
2.3. Unieważnienie małżeństwa po jego ustaniu.....	446
2.4. Postępowanie i skutki unieważnienia małżeństwa	447
3. Prawa i obowiązki małżonków	448
3.1. Równość praw i obowiązków	448
3.2. Rozstrzyganie o istotnych sprawach rodziny	449
3.3. Nazwisko małżonków	449
3.4. Nakazanie wypłaty wynagrodzenia albo innych należności	449

3.5. Upoważnienie do działania za współmałżonka	450
3.6. Odpowiedzialność za zobowiązania zaciągnięte w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny.....	450
3.7. Zamieszkanie	451
Rozdział trzeci	
Małżeński ustrój majątkowy	452
1. Współwłasność wynikająca ze wspólności majątkowej między małżonkami.....	452
2. Majątek osobisty	455
3. Zmiana lub wyłączenie wspólności ustawowej.....	456
4. Ustanie wspólności majątkowej w czasie trwania małżeństwa	457
5. Skutki ustania wspólności ustawowej.....	458
Rozdział czwarty	
Ustanie małżeństwa.....	460
1. Ustanie małżeństwa z powodu śmierci lub uznania jednego z małżonków za zmarłego.....	460
2. Rozwód	461
Rozdział piąty	
Separacja	465
1. Uwagi ogólne.....	465
2. Separacja jako instytucja prawna	466
3. Skutki orzeczenia separacji.....	468
4. Postępowanie w sprawach o separację.....	470
Rozdział szósty	
Pochodzenie dziecka	472
1. Macierzyństwo.....	472
2. Ojcostwo	473
2.1. Ustalenie ojcostwa w drodze domniemania.....	473
2.2. Ustalenie ojcostwa przez uznanie dziecka	475
2.3. Sądowe ustalenie ojcostwa	476
Rozdział siódmy	
Stosunki między rodzicami a dziećmi.....	478
1. Nazwisko dziecka.....	478
1.1. Dzieci wspólne małżonków.....	478
1.2. Nazwisko dziecka uznanego.....	479
1.3. Nazwisko dziecka w razie sądowego ustalenia ojcostwa.....	479
1.4. Nazwisko dziecka, którego ojciec nie jest znany	479
1.5. Nazwisko dziecka, którego rodzice nie są znani	480
1.6. Nadanie dziecku nazwiska przez męża matki.....	480
2. Prawa i obowiązki między rodzicami i dziećmi.....	480
3. Władza rodzicielska	481
3.1. Pojęcie, powstanie i ustanie władzy rodzicielskiej	481
3.2. Treść władzy rodzicielskiej	483
3.2.1. Piecza nad osobą dziecka.....	483
3.2.2. Piecza nad majątkiem dziecka	484
3.2.3. Reprezentacja dziecka.....	484
3.3. Uprawnienie sądu opiekuńczego do ingerowania	485
3.3.1. Ograniczenie władzy rodzicielskiej.....	486
3.3.2. Zawieszenie władzy rodzicielskiej.....	486

3.3.3. Pozbawienie władzy rodzicielskiej.....	487
3.3.4. Umieszczenie w rodzinie zastępczej	487
Rozdział ósmy	
Przysposobienie	489
1. Pojęcie i funkcja przysposobienia	489
2. Przesłanki przysposobienia	490
2.1. Osoba przysposabiana.....	490
2.2. Dobro osoby przysposabianej	490
2.3. Różnica wieku między przysposabiającym a przysposabianym	491
2.4. Zdolność prawna osoby przysposabiającej	491
2.5. Zgoda osób, których przysposobienie bezpośrednio dotyczy	491
3. Rodzaje przysposobienia	492
3.1. Przysposobienie pełne.....	492
3.2. Przysposobienie niepełne	493
3.3. Przysposobienie całkowite.....	494
4. Ustanie przysposobienia	494
Rozdział dziewiąty	
Obowiązek alimentacyjny.....	496
1. Pojęcie i funkcja obowiązku alimentacyjnego.....	496
2. Osoby uprawnione i zobowiązane do alimentacji	498
2.1. Zobowiązania alimentacyjne między małżonkami.....	499
2.2. Zobowiązanie alimentacyjne względem niesamodzielnych dzieci.....	500
2.3. Zobowiązanie alimentacyjne między innymi krewnymi	500
2.4. Zobowiązania alimentacyjne między rodzeństwem.....	501
2.5. Zobowiązania alimentacyjne między stronami stosunku przysposobienia.....	501
2.6. Obowiązek alimentacyjny między ojczymem lub macochą a pasierbem	501
2.7. Roszczenia matki względem ojca jej dziecka, niebędącego jej mężem, o pokrycie wydatków związanych z ciążą i porodem	502
3. Roszczenie zwrotne (regresowe).....	503
Rozdział dziesiąty	
Opieka i kuratela.....	504
1. Ogólna charakterystyka opieki i kurateli	504
2. Opieka.....	504
3. Nadzór nad sprawowaniem opieki.....	507
4. Zwolnienie opiekuna i ustanie opieki.....	508
5. Kuratela	508
Literatura.....	511

WYKAZ SKRÓTÓW

- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn. Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.)
- k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.)
- M.P. – Monitor Polski
- OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego
- OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń
- OSPika – Orzecznictwo Sądów Powszechnych i Komisji Arbitrażowych
- OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
- PiP – Państwo i Prawo
- NP – Nowe Prawo
- prawo czekowe – ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo czekowe (Dz. U. Nr 37, poz. 283 z późn. zm.)
- prawo wekslowe – ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz. U. Nr 37, poz. 282)
- RPEiS – Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
- u.k.w.h. – ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn. Dz. U. 2001 r. Nr 124, poz. 1361 z późn. zm.)

SŁOWO WSTĘPNE

Opracowanie zawiera zwięzły zarys prawa cywilnego, które jest prawem życia codziennego. Nazwa „prawo cywilne” pochodzi z prawa rzymskiego, w którym *ius civile* (od słów *ius* – prawo i *civis* – obywatel) oznaczało całokształt norm prawa obowiązującego obywateli państwa rzymskiego.

Prawo cywilne jest gałęzią prawa, która reguluje przede wszystkim stosunki majątkowe oraz niektóre stosunki osobiste (niemajątkowe). Przepisy prawa cywilnego regulują między innymi stosunki powstające z różnego rodzaju umów, jak na przykład umowy sprzedaży, pożyczki, najmu itp.; stosunki łączące właściciela rzeczy z każdą osobą, która zobowiązana jest do powstrzymywania się od działań naruszających prawo właściciela tej rzeczy; stosunki powstające w związku z otwarciem spadku, tj. w związku z przejściem praw majątkowych osoby zmarłej na jej spadkobierców. Stosunki majątkowe regulowane przez prawo cywilne są więc bardzo liczne.

Prawo cywilne reguluje również niektóre stosunki osobiste (niemajątkowe). Wynikają one z ochrony udzielanej przez prawo cywilne tzw. dobrom osobistym.

Prawo rodzinne i opiekuńcze stanowi przedmiot odrębnego unormowania (kodeks rodzinny i opiekuńczy) z uwagi na charakter stosunków, których dotyczą, choć jest jedną z części prawa cywilnego.

W stosunkach określonych prawem rodzinnym przeważa element niemajątkowy połączony z więzią rodzinną uczestników tych stosunków. Często dostrzega się w nich element podporządkowania jednego podmiotu władzy drugiemu, na przykład dzieci wobec rodziców.

Opracowanie przeznaczone jest dla studentów studiów administracyjnych, studentów wyższych szkół przygotowujących do pełnienia różnych funkcji w administracji państwowej, samorządowej i gospodarczej, gdzie potrzebna jest podstawowa wiedza z zakresu prawa cywilnego.

Skoro polska administracja publiczna ma stawać się coraz bardziej praworządna i sprawna, musi być do tego odpowiednio przygotowana.

Książka składa się z pięciu części, z których pierwsze cztery odpowiadają poszczególnym księgom kodeksu cywilnego: część pierwsza obejmuje część ogólną prawa cywilnego, część druga – prawo rzeczowe, część trzecia – prawo zobowiązań, część czwarta – prawo spadkowe, a część piąta – prawo rodzinne i opiekuńcze.

Podstawowe instytucje prawa cywilnego zostały usystematyzowane według określonych założeń ogólnych, opartych na wspólnych zasadach przewodnich obowiązujących w prawie cywilnym.

Osoby korzystające z opracowania powinny posługiwać się także aktualnie obowiązującymi tekstami kodeksu cywilnego, kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz komentarzami do nich.

SŁOWO WSTĘPNE DO TRZECIEGO WYDANIA

W wydaniu trzecim niniejszego podręcznika uwzględniono w szczególności zmiany w ciągu ostatnich dwóch lat stan prawny – zwłaszcza w następstwie nowelizacji kodeksu cywilnego, kodeksu rodzinnego i opiekuńczego i kodeksu postępowania cywilnego. 1 września 2004 r. weszła w życie ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692), której celem było uregulowanie odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu władzy publicznej. Nowela wprowadziła nową regulację prawną w obrębie art. 417–421 k.c. Zawarte w ustawie zmiany wynikają przede wszystkim z orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r. (SK 18/00, OTK ZU 2001, nr 8, poz. 256). Uchwalona 17 czerwca 2004 r. ustawa o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1691), która weszła w życie 20 stycznia 2005 r. zmieniła stosunki majątkowe w małżeństwie, wprowadziła nowe reguły odpowiedzialności wobec osób trzecich za zobowiązania ciężące na jednym tylko małżonku. Lista zmian jest bardzo długa. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1804), która weszła w życie 5 lutego 2005 r., wprowadziła poważne zmiany, w szczególności przepisów regulujących postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Uchylony został art. 767¹ k.p.c., który stwarzał możliwość ograniczenia lub wyłączenia możliwości zaspokojenia się przez wierzyciela z majątku wspólnego małżonków.

SŁOWO WSTĘPNE DO CZWARTEGO WYDANIA

W wydaniu czwartym uwzględniono zmiany wprowadzone do kodeksu cywilnego w ciągu ostatnich trzech lat, a w szczególności zmiany wprowadzone ustawą z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 82, poz. 557), które weszły w życie z dniem 10 sierpnia 2007 r. Dotyczyły one tytułu XXVII kodeksu cywilnego „Umowy ubezpieczenia” (art. 805–834 k.c.). Przywołana ustawa wprowadziła istotne zmiany przepisów regulujących umowę ubezpieczenia oraz prawa i obowiązki stron tej umowy.

Ważne zmiany zostały również wprowadzone ustawą z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 80, poz. 538), która weszła w życie z dniem 10 sierpnia 2007 r. Zmienione zostały przepisy regulujące przedawnienie roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym. Ustawa ta uchyliła art. 442 k.c., wprowadzając w to miejsce art. 442¹ k.c. Zgodnie z art. 442¹ § 2 k.c., jeżeli szkoda wynikła ze zbrodni lub występku, roszczenie o naprawienie szkody ulega przedawnieniu z upływem lat dwudziestu od dnia popełnienia przestępstwa, bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia.

**CZĘŚĆ OGÓLNA
PRAWA CYWILNEGO**

PRAWO CYWILNE W SYSTEMIE PRAWA

1. Pojęcie prawa cywilnego

Prawo cywilne jest prawem życia codziennego. Nie kojarzy się z nim dramatyczna groza towarzysząca prawu karnemu, nie odczuwa się tu tak silnie, jak w prawie administracyjnym presji aparatu państwowego. Działanie jego bywa niekiedy niedostrzegalne¹.

Nazwa „prawo cywilne” pochodzi z prawa rzymskiego, w którym *ius civile* (od słów *ius* – prawo i *civis* – obywatel) oznaczało całokształt norm prawa obowiązującego obywateli państwa rzymskiego. Znana kodyfikacja prawa rzymskiego, dokonana w pierwszej połowie VI w. przez cesarza Justyniana, nosiła nazwę *Corpus iuris civilis*.

Prawo cywilne jest gałęzią prawa, która reguluje przede wszystkim stosunki majątkowe oraz niektóre stosunki osobiste (niemajątkowe). Przepisy prawa cywilnego regulują między innymi stosunki powstające z różnego rodzaju umów, jak na przykład umowa sprzedaży, pożyczki, najmu itp., stosunki łączące właściciela rzeczy z każdą osobą, która zobowiązana jest do powstrzymania się od działań naruszających prawo właściciela tej rzeczy, stosunki powstające w związku z otwarciem spadku, tj. przejściem praw majątkowych osoby zmarłej na jej spadkobierców. Stosunki majątkowe regulowane przez prawo cywilne są więc bardzo liczne.

Prawo cywilne reguluje również niektóre stosunki osobiste (niemajątkowe). Wynikają one z ochrony udzielanej przez prawo cywilne tzw. dobrom osobistym. Ochronie podlega prawo używania określonego nazwiska lub pseudonimu, prawo twórcy dzieła naukowego, utworu literackiego lub artystycznego do tego, aby przy wydaniu czy odtwarzaniu utworu nie pominięto jego nazwiska. Prawa na dobrach niemajątkowych często łączą w sobie elementy majątkowe. Na przykład elementem niemajątkowym prawa przysługującego autorowi jest ochrona przed przywłaszczeniem autorstwa, zaś prawo do wyłącznego rozporządzania utworem lub do wynagrodzenia za jego wykorzystanie jest elementem majątkowym.

**stosunki
majątkowe**

**stosunki osobiste
(niemajątkowe)**

¹ Stelmachowski (1998), s. 15.

Przepisy kodeksu cywilnego nie precyzują pojęcia tzw. dóbr osobistych, ograniczając się do wymienienia w art. 23 k.c. niektórych dóbr osobistych człowieka, które pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Są to w szczególności: zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska.

**inne gałęzie
prawa**

Prawo cywilne nie reguluje wszystkich stosunków majątkowych. Znaczna część tych stosunków jest regulowana przez inne gałęzie prawa, na przykład prawo podatkowe lub administracyjne. Stosunki prawne wynikające z tych gałęzi prawa charakteryzują się tym, że podmioty w nich występujące nie są równorzędne. Podmioty tych stosunków, organa państwowe i urzędy gmin mają w tych stosunkach uprawnienia władcze względem drugiego podmiotu – obywatela czy osoby prawnej. Natomiast w stosunkach prawa cywilnego obydwie podmioty są równorzędne w tym znaczeniu, że żaden z nich nie ma uprawnień władczych w stosunku do drugiego. Decyduje przy tym nie sam charakter podmiotów danego stosunku prawnego, na przykład czy jest to urząd skarbowy czy osoba fizyczna, lecz treść danego stosunku. Urząd skarbowy może bowiem zawierać umowy cywilne, na przykład o najem lokalu. Będzie to stosunek prawa cywilnego.

Pojęcie prawa cywilnego wymaga jeszcze dalszych uzupełnień. Mianowicie niektóre grupy stosunków majątkowych zostały ze względu na przedmiot regulacji i swoją specyfikę wyłączone spod zasięgu norm prawa cywilnego, mimo iż posiadają cechy charakterystyczne dla stosunków majątkowych i występujące w nich podmioty zajmują wobec siebie równorzędne pozycje. Na przykład stosunki pracy mają charakter stosunków majątkowych między podmiotami formalnie równorzędnymi, są jednak w polskim systemie prawa regulowane normami należącymi do odrębnej gałęzi prawa, a mianowicie prawa pracy.

**zasada
jednolitości prawa
cywilnego**

Charakteryzując prawo cywilne, należy również zwrócić uwagę na zasadę jedności prawa cywilnego określoną w art. 1 k.c. Postanowienia tego przepisu formułują zasadę, według której kodeks cywilny reguluje wszelkie stosunki cywilnoprawne między wszelkimi podmiotami (osobami fizycznymi i prawnymi) prawa cywilnego. Należy jednak mieć na uwadze, że zasada jedności prawa cywilnego określona w art. 1 k.c. nie wyłącza istnienia i obowiązywania również innych źródeł tego prawa, aktów normatywnych o charakterze szczególnym.

2. Zasada autonomii woli stron

**zasada autonomii
woli stron**

Swoboda umów to możliwość swobodnego kształtowania stosunków prawnych w stosunkach wzajemnych w ogólnych ramach zakreślonych przez prawo. Zasada ta oraz równorzędność podmiotów w stosunkach prawnych jest charakterystyczną cechą stosunków cywilnoprawnych. Równorzędność jest konsekwencją autonomiczności stron stosunku prawne-

go. Zagwarantowana normami prawa cywilnego równorzędność stron (podmiotów tego stosunku – osób fizycznych i prawnych) oznacza, że żadna ze stron nie może jednostronnie władczo nakładać obowiązków na drugą stronę takiego stosunku i zmuszać ją do określonego zachowania.

Wprowadzony w roku 1990, w ramach tzw. małej reformy prawa cywilnego, art. 353¹ k.c. stanowi, że: „strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współzycia społecznego”. Z takiego uregulowania wynika, że obowiązujący porządek prawny uznaje autonomię stron w sferze zawierania umów z przewidzianym w tym przepisie ograniczeniami. Ograniczenia, jak się na ogół przyjmuje, dotyczą kształtowania stosunków zobowiązaniowych w drodze czynności jednostronnych. Ponadto zmniejszenie zakresu autonomii stron może być następstwem faktycznego układu stosunków gospodarczych, dla niektórych stosunków prawnych masowych wytworzyła się bowiem konstrukcja umów przystąpienia. Przykładem są tu umowa o dostawę prądu lub gazu, przy których osoba, na rzecz której świadczenie ma być wykonane, ma w zasadzie swobodę jedynie co do tego, czy zawrzeć umowę.

Ponadto w szeregu stosunków wymiany dóbr i usług wprowadzono formularze wzorcowe dla umów nazwanych oraz ogólne warunki umów czy też zasady zawierania umów w postaci reguł uzupełniających przepisy prawa cywilnego. Narzucają one niejako te właśnie reguły. W tych wszystkich sytuacjach zasada autonomii woli stron jest jednak poszanowana, od woli drugiej strony zależy bowiem, czy umowa zostanie w ogóle zawarta.

Konsekwencją równorzędności podmiotów jest to, że stosunki cywilnoprawne powstają w wyniku zgodnej woli stron, a treść tych stosunków kształtuje w zasadzie ich wola. Dlatego najczęściej spotykanym źródłem powstania stosunku cywilnoprawnego jest umowa stron i one też określają treść tego stosunku. Wśród zasad leżących u podstaw polskiego prawa cywilnego należy więc wymienić zasadę autonomii woli stron, według której mamy do czynienia z „autonomiczną” pozycją tych podmiotów. Z zasady tej wynika nie tylko swoboda w dokonywaniu czynności prawnych, w kształtowaniu ich treści, w doborze ich formy, ale również w doborze partnera przy zawieraniu umów.

3. Systematyka polskiego prawa cywilnego

Kodeks cywilny wyróżnia się tym, że obejmuje wszystkie podstawowe instytucje prawa cywilnego, usystematyzowane według określonych założeń ogólnych.

W ramach prawa cywilnego, mimo że stanowi ono jednolitą gałąź prawa, wyodrębnić można pięć zasadniczych działów.